

TARJIMA JARAYONIDA LINGVO-MADANIY KOMPETENSIYA**Ro‘ziboyeva Nazira Qarshiboyevna**

Katta o‘qituvchi, O‘zDJTU

E-mail: naziraruziboeva@mail.ru; tel. : +998 90 989 30 29

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarjima jarayonida lingvo-madaniy kompetensiyaning ahamiyati va tarkibiy komponentlari tahlil qilinadi. Til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik, madaniyatga xos til birliklarini tarjimada yetkazishdagi muammolar hamda tarjimonning madaniyatlararo vositachi sifatidagi roli yoritiladi. Maqolada nazariy manbalar, empirik kuzatishlar va misollar asosida lingvo-madaniy kompetensiyaning tarjima sifati va kommunikativ samaradorlikka ta’siri tahlil etiladi. Tarjima mutaxassislarini tayyorlash jarayonida lingvo-madaniy komponentni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: tarjima, lingvo-madaniy kompetensiya, madaniyatlararo kommunikatsiya, madaniy moslashuv, tarjimon tayyorlash.

Abstract: This article examines the significance and structural components of linguocultural competence in the process of translation. It explores the interrelation between language and culture, the challenges of conveying culture-specific linguistic elements, and the role of the translator as an intercultural mediator. Based on theoretical sources, empirical data, and practical examples, the paper analyzes how linguocultural competence affects translation quality and communicative effectiveness. Recommendations are provided for developing linguocultural competence in translator training programs.

Keywords: translation, linguocultural competence, intercultural communication, cultural adaptation, translator training.

Аннотация: В данной статье рассматривается значение и структура лингвокультурной компетенции в процессе перевода. Анализируется взаимосвязь языка и культуры, трудности передачи культурно-специфических языковых элементов, а также роль переводчика как посредника в межкультурной коммуникации. На основе теоретических источников и практических примеров исследуется влияние лингвокультурной компетенции на качество перевода и эффективность коммуникации. Приведены рекомендации по развитию лингвокультурной компетенции в подготовке переводчиков.

Ключевые слова: перевод, лингвокультурная компетенция, межкультурная коммуникация, культурная адаптация, подготовка переводчиков.

Hozirgi kunda globalizatsiya jarayonlari va xilma-xil madaniy aloqalar sharoitida til, madaniyat va tarjima jarayoni o‘zaro chuqur bog‘liq bo‘lgan sohalarga aylangan. Tarjimonda faqat lingvistik kompetensiya emas, balki tarjimonning

madaniyatlararo tushunishi, tilga oid madaniy kodlarni aniqlashi va mos ravishda yetkazishi ya'ni lingvo-madaniy kompetensiya muhim omilga aylanmoqda. Global kommunikatsiya davrida tarjima faqat til almashtirish vositasi emas, balki madaniyatlararo muloqotni ta'minlovchi muhim jarayon sifatida qaralmoqda. Tarjimon endilikda ikki tilda bimalol ishlashdan tashqari, ikki madaniyatning mazmuniy, tarixiy va axloqiy kodlarini ham tushunishi lozim. Shu bois tarjimonning lingvo-madaniy kompetensiyasi bugungi tarjimashunoslikda alohida o'ringa ega [1, 169].

«Lingvo-madaniy kompetensiya» (linguocultural competence) atamasi til va madaniyat o'rtasidagi integratsiyani ifodalaydi: bu til bilan ifodalangan madaniy bilimlar tizimi va madaniy kontekstda til belgilarini tushunish hamda mos ravishda ishlata olish qobiliyatidir. [2, 66].

Masalan, tadqiqotlarda quyidagicha ta'riflar berilgan: «lingvo-madaniy kompetensiya bu tilshunoslik, madaniyatshunoslik va kompetensiya tushunchalarini o'z ichiga olgan va til belgilarini madaniy-semiotika jihatdan tushunish, interlingval va inkulturasion interaktiv vazifalarni hal qilish imkonini beruvchi bilim va ko'nikmalar majmuasidir». Shuningdek, tarjima nazariyasi doirasida lingvo-madaniy komponent tarjimonning «bikultural kompetensiya»ga ega bo'lishini bildiradi ya'ni manba madaniyati va maqsad madaniyati kodlarini tushunish hamda moslashtirish. Tadqiqotlarga ko'ra, bu kompetensiya tilshunoslik, madaniyatshunoslik va kommunikatsiya psixologiyasi bilimlarining birlashmasidan tashkil topadi [4, 98]. Tarjimada lingvo-madaniy kompetensiya mavjud bo'lmasa, matnning ma'no qatlamlari yo'qolishi, konnotatsiyalar noto'g'ri talqin qilinishi mumkin [3, 1529].

Tarjima jarayonida manba tilidagi madaniy-lingvistik elementlar (idomalar, frazeologik birliklar, arxaizmlar, terminologiya, konnotatsiyalar) maqsad tilga yetkazilishi lozim. Ammo madaniyatga bog'liq til birliklarini aynan tarjima qilish har doim mumkin bo'lmaydi chunki til butunlay madaniy muhitga, odatlarga, tarixiy-sotsial kontekstga ekan. Masalan, tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, tarjimon kishi nafaqat tilni, balki til orqali ifodalangan madaniy xotirani, mentalitetni tushunishi lozim. Shu bois, tarjima jarayonida lingvo-madaniy kompetensiya tarjimonni texnik jihatdan tilni aylantirishdan ko'ra kengroq madaniyatlararo muloqotni ta'minlashga yo'naltiradi.

Tarjimonning lingvo-madaniy kompetensiyasini quyidagi asosiy komponentlar orqali ifodalash mumkin:

- **Bilim komponenti:** madaniyatga oid bilimlar (tarix, adabiyot, ijtimoiy odatlar, etiket, til strukturalari va madaniyat kodlari) va manba hamda maqsad madaniyatlari haqidagi ma'lumotlar. Tadqiqotlarda, masalan, «lingvomadaniy kompetensiya bu til belgilarini madaniy ma'noda tushunishga tayyorlik» deb ta'riflangan.

- **Ko‘nikma/amalga tatbiq komponenti:** til va madaniyatni birlashtirgan vazifalarni bajarish, madaniyatga xos til birliklarini tanish va moslashtirish, intertekstual va madaniyatlararo elementlarni aniqlash va moslikni ta’minlash.
- **Shaxsiy-etik komponenti:** tarjimon etikasi, madaniyatlararo hurmat, madaniy stereotiplar va prejudislarni anglash, madaniyatlararo konfliktlardan qochish. Masalan, ilmiy maqolalarda tarjimonning intercultural communication mahorati ayni komponent sifatida ko‘riladi.
- **Refleksiv komponent:** tarjimonning o‘z ishini madaniyatlararo nuqtai nazardan tahlil qila olishi, madaniy moslikka erishilmagan hollarda alternativ strategiyalarni qo‘llay olishi.

Tarjima jarayonida tarjimon lingvo-madaniy jihatdan yetarlicha tayyor bo‘lmasa, quyidagi oqibatlar yuzaga kelishi mumkin: Ma’lumotning madaniy jihatdan noto‘g‘ri yoki mos bo‘lmagan shaklda yetkazilishi natijada maqsad auditoriyada tushunmovchilik yoki noto‘g‘ri interpretatsiya paydo bo‘lishiga olib keladi; Madaniyatga bog‘liq elementlar «yo‘qolishi» yoki sezilmas darajada oddiy ekvivalent bilan almashtirilishi, bu esa original matnda saqlangan madaniy kontekstni susaytirishi mumkin; tarjima qilinayotgan matnning madaniyatlararo auditoriyada qabul qilinishi va o‘qilishi jihatidan yomonlashuviga sabab bo‘ladi.

Shu bois, lingvo-madaniy kompetensiya tarjima sifatini nafaqat lingvistik jihatdan, balki madaniy moslik va kommunikativ samaradorlik jihatdan ham oshiradi. Bokijonova fikricha, “til o‘qitish jarayonida lingvo-madaniy kompetensiya shakllanmasa, tarjimon madaniyatlararo kontekstni to‘liq idrok eta olmaydi” [5, 281].

Tarjimashunoslik sohasida olib borilgan tadqiqotlarda olimlar quyidagilarni aniqlaganlar:

Madaniyatlararo muloqot jihatdan tayyorlanmagan talabalarda madaniyatga bog‘liq intonatsion va gramatik jihatlar yetishmasligi muammo ekanligi qayd etilgan.

Tadqiqotchilarning ta’kidlashicha, til o‘qitilish jarayonida madaniyatga oid ma’lumot yetarli emasligi tarjima mahoratida ham madaniy tayyorgarlikni kamaytiradi.

Televizion seriyalar tarjimasida madaniyatga bog‘liq elementlarni moslashtirish bo‘yicha “bikultural kompetensiya” muhim ekani aniqlangan. [2, 72].

Xulosa qilib aytganda tarjima faqat til almashtirish emas, balki madaniyatlararo muloqotdir. Tarjimonning lingvo-madaniy jihatdan tayyor bo‘lishi til-madaniyat kodlarini aniqlash, moslashtirish va maqsad auditoriya uchun qabul qilinadigan shaklda yetkazish imkonini beradi. Pedagogik jihatdan tarjima mutaxassislarini tayyorlash jarayonida madaniyatlararo tayyorgarlikni kuchaytirish muhimligi ta’kidlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirzoyeva, L., & Syurmen, O. (2016). Developing intercultural competence of trainee translators. *Global Journal of Foreign Language Teaching*, 6(3), 168–175.
2. Tukhtarova, A. S., Issakova, S. S., & Alimbek, G. R. (2023). Linguocultural adaptation in TV series translation. *Bulletin of the Karaganda University, Philology series*, 110(2), 65–73.
3. Iskandarova, M. A. (2025). Linguocultural specificities in the translation of national-cultural archaisms in Uzbek and French languages. *International Journal of Artificial Intelligence*, 5(03), 1528–1534.
4. Duysabayeva, D. (2022). Formation of Linguo-Culturological Competence of Future Native Language Specialists. *International Journal of Social Science Research and Review*, 5(4), 97–101.
5. Bokijonova, S. T. k. (2025). Bridging language and culture: Developing translation competence among Uzbek EFL learners. *PEDAGOGS International Research Journal*, 81(1), 279–282.